

Het *Leids Jaarboekje* is een uitgave van de **HISTORISCHE VERENIGING OUD LEIDEN** (opgericht 1902). Het is gratis voor leden van de vereniging.

De **HISTORISCHE VERENIGING OUD LEIDEN** is actief op het gebied van de geschied-
beoefening en het historisch stadsgezicht, onder meer door:

- ✓ het publiceren van het *Leids Jaarboekje*;
- ✓ het publiceren van *Oud Leiden Nieuws*. Kwartaalblad van de Historische Vereniging Oud Leiden;
- ✓ het organiseren van lezingen en excursies;
- ✓ het verstrekken van (kleine) subsidies voor historische publicaties;
- ✓ het inbrengen van standpunten in discussies over de historische omgeving.

Zie voor meer activiteiten en de soorten lidmaatschappen: www.oudleiden.nl.

Artikelen in jaargang 113 (2022):

Wim van den Doel, Snouck – Het volkomen geleerdenleven van Christiaan Snouck Hurgronje

Antoine Wilbers, De meanderende Oude Rijn – Reconstructie van de rivierloop in de Romeinse tijd en vroege middeleeuwen

Ben van Velthoven, Mr. Andries Allertsz., de appelkoper die zijn leven gaf voor het ontzet van Leiden

Dick E.H. de Boer, Het raadsel Bossulus – De allereerste Leidse hoogleraar die nooit benoemd werd

P.J.M. de Baar en Kees Walle, “Voor de verdrevene ende andere behouftige arme vrome luyden” – De Beurs van Jacob van Brouhoven

Stefan Glasbergen, Leydenshoop – Hoe Leidse Joden een plantage in Suriname stichtten

Freek Lugt, Rond Willem Einthoven: drie Indische graven in Oegstgeest

Michel van Gent, “Een goede propaganda voor het spel in België” – Leidse korfballers op de Olympiade van 1920 in Antwerpen

Cor Smit, De eerste Leidse speeltuinen

Esther Starkenburg, Jonge Bouwkunst is voor iedereen – Leidse architectuur en stedenbouw uit de jaren 1970 en 1980

ISSN: 0922-6699

Leids Jaarboekje 2022

VERENIGING OUD LEIDEN

Leids Jaarboekje 2022

Spelmoment uit de korfbalwedstrijd Noord-Zuid om de Holland Beker op 13 mei 1917 in Haarlem. Fotografie onbekend. Collectie Erfgoed Leiden en Omstreken, PV_PV36334.36-2

“Een goede propaganda voor het spel in België”

Leidse korfballers op de Olympiade van 1920 in Antwerpen

Michel van Gent

Michel van Gent werkt op het Huygens Instituut – KNAW in Amsterdam aan de digitale databank Sportbonden, sportclubs en sportperiodieken in Nederland tot 2000. Deze databank bevat allerlei gegevens over bonden en clubs bij gymnastiek, hockey, korfbal, schaken, tennis en voetbal. Hij was van 1982 tot 2020 korfbalverslaggever, eerst bij de *Leidse Courant* en daarna bij het *Leidsch Dagblad*.

In augustus 1920 trokken twee korfbalteams en hun begeleiders naar Antwerpen. Zij gingen hier hun sport demonstreren op de eerste Olympische Spelen na de Eerste Wereldoorlog. Het ene twaalftal bestond uit Amsterdammers, maar dat is niet verrassend, want Amsterdam was de bakermat van het korfbal. Opmerkelijk is wel dat het andere twaalftal maar liefst elf Leidenaars telde. Het was de eerste en enige keer dat er zoveel Leidse korfballers in een vertegenwoordigende ploeg zaten. Dat geeft de missie naar de Olympiade van 1920 een unieke plaats in de sportgeschiedenis van Leiden. Hoe kwam het dat er zoveel Leidenaars geselecteerd werden en leverde de demonstratiewedstrijd resultaat op? Deze vragen zullen in dit artikel onderzocht worden.¹

De opkomst van korfbal

Korfbal werd ‘uitgevonden’ door de Amsterdamse onderwijzer Nic. Broekhuysen (1876-1958). Hij maakte in de zomer van 1902 tij-

dens een handvaardigheidskursus in Nääs (Zuid-Zweden) kennis met een vorm van *basketball*, die waarschijnlijk door cursisten uit Amerika was overgebracht naar Zweden. Bij dit spel moesten twee ploegen een bal door een ring van hun tegenstanders gooien, die bevestigd was aan een paal. Het speelveld was verdeeld in drie vakken: aanval, middenvak en verdediging. Het werd op de cursus beoefend door mannen én vrouwen, wat in deze tijd zeer ongebruikelijk was. Broekhuysen zag in dit spel een prachtig middel om de Nederlandse schooljeugd in beweging te krijgen. Na terugkeer in Nederland werkte hij zijn plan verder uit, waarbij hij het spel enigszins aanpaste. Zo werd de ring vervangen door een rieten mand, vandaar de benaming korfbal.²

In september 1902 speelden leerlingen van de Nieuwe Schoolvereniging, de school van Broekhuysen, de eerste korfbalwedstrijd bij het schoolgebouw aan de Jan van Luykenstraat en de Van de Veldestraat

Groepsfoto genomen in 1907 tijdens de eerste spelvaarderscursus voor korfbal in Breda. In het midden, gekleed in een licht kostuum, Nico Broekhuysen. Fotograaf onbekend. Collectie Koninklijk Nederlands Korfbalverbond.

in Amsterdam. De Amsterdamsche Bond voor Lichamelijke Opvoeding ondersteunde meteen de verspreiding van het nieuwe spel, want het was ideaal voor de schooljeugd: korfbal werd gemengd gespeeld, het gaf veelzijdige lichaamsvoeding (gooien, vangen, schieten en hardlopen) én het was goedkoop qua materiaal (een bal, twee palen en manden en linten voor de afbakening van de speelvakken). Broekhuysen ging het spel ook demonstreren op bijeenkomsten van onderwijzers en onderwijzeressen her en der in het land. De eerste korfbalclubs waren dan ook vaak schoolclubs of telden veel scholieren onder hun ledenbestand.³ Ook de Nederlandsche Bond voor Lichamelijke Opvoeding

(NBLO) ging zich inzetten voor de verspreiding van korfbal in het land.

Op 2 juni 1903 werd de Nederlandsche Korfbalbond (verder NKB) opgericht in Amsterdam door vijf lokale clubs, één uit Bussum en één uit Weesp. Broekhuysen werd voorzitter van de bond. Het was erg optimistisch om zo snel al een landelijke bond op te richten, maar er was nu wel meteen een organisatie die de vaststelling van de spelregels en de verspreiding van het spel kon coördineren. De NKB begon met de uitgave van een officieel orgaan *Korfbal* en met het opzetten van een competitie. Alleen in Amsterdam was er een eerste klasse, waarbij de winnaar tevens landskampioen was. De

NKB achtte clubs buiten de hoofdstad te zwak voor een eerste klasse en stelde voor hen enkel tweede en derde klassen in.⁴

Korfbal was door het samenspelen van vrouwen en mannen een uitzonderlijke sport in Nederland. Vrouwen hadden rond 1900 in sociaal en maatschappelijk opzicht niet veel in te brengen; zij werden het ‘zwakke geslacht’ genoemd. Mannen vonden dat vrouwen niet geschikt waren voor sporten die veel inspanning vereisten, maar wel voor gymnastiek, hockey, tennis en fietsen. Bovendien konden vrouwen door hun korsetten en lange rokken tot ver over de knie ook niet gemakkelijk sporten. Veel mannen vonden het bizar dat er mannen waren die samen met vrouwen wilden korfballen. Sommige sportjournalisten lieten zich heel denigrerend uit over het spel en stelden dat mannen alleen gingen korfballen vanwege de aanwezigheid van jonge vrouwen. Eén van hen typeerde korfbal als “mannen met baarden spelen tegen en met schoolmeisjes.”⁵ Ook de korfballers zelf voelden aan dat zij geen aanleiding tot verkeerde opwinding moesten geven. In 1908 stond in een officiële uitgave van de spelregels: “Dames doen het beste, een donkere onderkleeding te dragen, liefst met fietspantalon; dit omdat vallen zoo vaak voorkomt en witte onderkleeding dikwijls bij ’t publiek opmerkingen veroorzaakt.”⁶

Het korfbalspel was in de eerste jaren statisch en weinig attractief voor toeschouwers. Mannen domineerden het spel en maakten de meeste doelpunten. Vrouwen waren bij tal van clubs enkel ‘vakvulling’, mede doordat zij moeilijk konden hardlopen in hun lange rokken. Spelers gooiden vaak lukraak met de

bal en stonden veelal met z’n allen onder de paal, zeker als er een doelpoging werd ondernomen. Het spel evolueerde echter in de jaren 1908-1915 tot een echte sport door allerlei wijzingen, zoals verhoging van de mand van 3 meter naar 3,5 meter, grotere vakken, kortere rokken en betere tactische voorbereiding en training.⁷ Bij deze ontwikkeling hadden twee clubs uit Leiden een belangrijke inbreng.

Vitesse maakt indruk

Op 1 november 1904 werd de Leidsche Korfbalclub Vitesse opgericht door een aantal leerlingen van de HBS voor jongens aan de Pieterskerkgracht.⁸ Zij vonden de vrouwelijke leden voor hun club bij de HBS voor meisjes aan de Garenmarkt. De nieuwe vereniging speelde op een terrein bij het Raamland bij de Hoge Rijndijk. Vitesse sloot zich in mei 1905 als twaalfde club aan bij de NKB, maar schreef zich pas voor seizoen 1907-1908 in voor de bondscompetitie. Het eerste twaalfstal werd ingedeeld in de tweede klasse van Zuid-Holland.

In het seizoen 1908-1909 werd Vitesse al kampioen van de tweede klasse. Op 27 juni 1909 zorgden de Leidenaars voor een regelrechte sensatie door op eigen veld het Amsterdamse twaalfstal met 5-2 te verslaan. Algemeen werden de korfballers uit de hoofdstad als de beste spelers van het land beschouwd, maar nu waren zij toch geklopt. Het bestuur van de NKB besloot na deze prestatie ook in Zuid-Holland een eerste klasse in te stellen. De kampioenen van de eerste klassen zouden voortaan om de landstitel spelen, vanaf 1913 aangevuld met de kampioen van de eerste klasse Oost.

De twaalfballen van Noord- en Zuid-Holland in actie om de Holland Beker op 13 mei 1917 in Haarlem. Het zuidelijk team met vijf spelers van Fluks en vier van Vitesse won met 2-3. De Leidenaars vestigden in dit soort duels hun reputatie als goede kandidaten voor demonstratiewedstrijden. De man rechts is de scheidsrechter. Fotografie onbekend. Collectie Erfgoed Leiden en Omstreken, PV_PV36334.36-2.

Aanvankelijk maakte Vitesse in de nieuwe eerste klasse weinig indruk, maar dat veranderde na de verhuizing naar het NBLO-terrein aan de Zoeterwoudsesingel in oktober 1912. De spelers trainden hier haast elke dag en speelden onderlinge wedstrijden, waarbij er een nieuw speltype ontwikkeld werd. Het kenmerkte zich door snelle combinaties in de aanval om schotkansen te creëren, waarbij ook de vrouwen meer mochten schieten. In verdedigend opzicht werd goed op de ballijnen van de tegenstander gelet om zo snel mogelijk de bal terug te winnen. Aanvoerders van het eerste twaalftal ver-

diepten zich ook in de speelsterkte van de tegenstanders door het napluizen van wedstrijdverslagen. Deze professionele aanpak leverde de club tussen 1913 en 1917 vier kampioenschappen op van de eerste klasse Zuid-Holland. In 1913, 1914 en in 1917 werd tevens de landstitel binnengehaald. Maar inmiddels kreeg de club ook concurrentie in eigen stad te duchten.

Fluks en Van Zimmeren

Op 5 april 1911 werd een tweede korfbalclub opgericht in Leiden: de LKC Fluks.⁹ Dat gebeurde op de studeerkamer van P.G. Hocks

op Utrechtsche Veer 14. Hocks was hoofd van de Openbare School 3^e klas no. 7 (Zuid-singel) en zijn drie dochters werden allemaal lid. Ook A. Sjouw en B.G.A. Smeets behoorden tot de oprichters; zij waren leraren op de OL School 3^e klasse no. 3 (Korte Mare) en de Bijzondere RK School voor MULO (Rapenburg). Zij konden allemaal gemakkelijk op hun scholen propaganda voor hun club maken. Fluks speelde eerst op het Raamveld bij Vitesse en verhuisde in 1912 mee naar de Zoeterwoudsesingel.

In februari 1912 had de Brabantse onderwijzer Franciscus (Frank) Adrianus van Zimmeren zich gevestigd op de Rijn- en Schiekade 52.¹⁰ Hij kreeg in oktober 1913 een aanstelling als onderwijzer aan de school van Hocks. Van Zimmeren had in Zevenaar kennisgemaakt met korfbal, maar dat stond daar op een laag niveau. Eenmaal in Leiden sloot hij zich aan bij Fluks en kon hij het spel van Vitesse bekijken. Dat was een openbaring, zoals hij het later omschreef: “Wat ik in Leiden zag, was een techniek en een tactiek, waarvan ik nog helemaal geen benul had en aanvankelijk dacht ik dan ook, dat die Vitessemensen een superkorfbalslag vertegenwoordigden, gekomen op een spelniveau, dat ik en misschien ook geheel Fluks, wel nooit bereiken zou.”¹¹

Niettemin wilde Van Zimmeren met een aantal gelijkgezinden op zijn nieuwe vereniging wel proberen een hoger spelpeil te halen. In de zomer van 1912 werd hij ‘veldleider’ oftewel trainer van zijn clubgenoten. Hij onderwierp hen aan een streng regime, zoals M.A. Ragut zich later herinnerde: “Het gebeurde

wel eens, dat we vroeger op het terrein aanwezig waren en, jong als wij waren, maakten we het ons gezellig. Maar kregen we Van Zimmeren in het vizier, dan was het afgelopen met de lol, want hij ging van het standpunt uit: ‘Je komt op het veld om te oefenen en niet om lolletjes te maken.’ We zochten dan gauw een paal op en begonnen in volle ernst te trainen, anders kwam je niet in het twaalftal.”¹²

Voor de vrouwen werd geen uitzondering gemaakt, zo vertelde G.J.M. Vorst-Hocks later eens: “We oefenden en oefenden, iedere dag van vier tot vijf en woensdag- en zaterdagmiddag. De zaterdagmiddag is nog een hele tijd verplicht gesteld geweest, voor het eerste twaalftal en wie zonder geldige reden niet kwam kreeg één gulden boete, wat toen een heel kapitaal was. We hadden het echter graag voor de goede zaak over.”¹³

Fluks hield net als Vitesse wedstrijdbesprekingen om de beste tactiek te bepalen. De club nam veel van het spel van haar stadsgenoot over, maar ontwikkelde een eigen stijl van verdedigen.¹⁴ De verdedigers concentreerden zich op één tegenstander en probeerden die niet te laten schieten en letten minder op kansen om de bal te onderscheppen. Deze spelwijze bleek effectief, want het eerste twaalftal rukte tussen 1912 en 1914 op van de derde naar de eerste klasse en bleef ongeslagen. In 1918 en 1919 werd de ploeg van aanvoerder Van Zimmeren kampioen van de eerste klasse Zuid-Holland. In het laatste jaar werd ook de landstitel binnengehaald.¹⁵

Leidse supporters met speciale Fluks-toeters bij de kampioenswedstrijd tussen het Amsterdamse DTV en Fluks in Amsterdam. DTV legde met een 2-0 zege de basis voor de landstitel. De Leidsche Courant van 15 april 1918 vermeldt dat de wedstrijd is gespeeld "onder bijzonder groote belangstelling van het publiek, waaronder een massa Leidsche supporters...". Fotograaf onbekend. Collectie Erfgoed Leiden en Omstreken, PV_PV36334.40-1.

Olympische aspiraties

Korfbal werd al gauw de tweede veldsport achter voetbal, maar de NKB wilde het spel ook in het buitenland verbreiden. De jonge bond had echter geen geld om demonstratiereizen te maken. Het bleef aanvankelijk bij het opsturen van (vertaalde) spelregels als personen in het buitenland belangstelling toonden voor het spel. Er werd ook gekeken naar de Olympische Spelen, want dat waren toen de enige grote internationale sportwedstrijden. Op 20 juni 1908 speelde landskam-

pioen Swift (Amsterdam) een demonstratiewedstrijd in Haarlem tegen een Nederlands twaalfstal tijdens de Olympiade, bedoeld om geld te verzamelen voor de uitzending van de ploeg naar de Olympische Spelen in Londen later dat jaar.¹⁶ F.W.C.H. baron van Tuyll van Serooskerken (1851-1924), voorzitter van het Nederlands Olympisch Comité (NOC), zag hier voor het eerst een korfbalwedstrijd. Hij behoorde ook tot het bestuur van het Internationaal Olympisch Comité (IOC). Het NOC had als belangrijkste taken de belangen van

de Olympische beweging in Nederland te behartigen en de deelname van Nederlanders aan de Spelen te regelen.¹⁷

In maart 1911 kwam baron Pierre de Coubertin (1863-1937) op bezoek naar Nederland op uitnodiging van de NBLO. De baron had indertijd het initiatief genomen voor de nieuwe Olympische Spelen en hij was voorzitter van het IOC. De Coubertin hield lezingen in Den Haag, in Leiden en in Amsterdam.¹⁸ Op woensdag 29 maart 1911 was hij aanwezig bij een demonstratiewedstrijd van DEV en DTV, twee toonaangevende schoolkorfbalclubs uit de hoofdstad. De Coubertin verklaarde dat hij korfbal een interessante sport vond, maar hij liet zich niet uit over opname in het Olympisch programma.¹⁹ Baron van Tuyll van Serooskerken was wel enthousiast geworden door het vertoonde spel. Hij nodigde de beide twaalfstallen uit om een tweede wedstrijd te spelen op zijn landgoed Velzerbeek bij Velzen. Dat gebeurde eind mei 1911. Ook bondsvoorzitter Broekhuysen was hierbij aanwezig.²⁰

Op 11 september 1912 sloot de NKB zich aan bij het NOC.²¹ Het bondsbestuur wist in juli 1913 Van Tuyll van Serooskerken zover te krijgen dat hij beschermheer van de korfbalbond werd.²² De voorzitter van het NOC ging zich inderdaad inzetten voor korfbal in de Olympische beweging, maar door de Eerste Wereldoorlog (1914-1918) viel de internationale sport geheel stil.

In april 1919 wees het IOC de organisatie van de zevende Olympische Spelen toe aan Antwerpen. Baron van Tuyll van Serooskerken ondernam direct een poging om korfbal op het programma te krijgen. "De voorzitter van het N.O.C. deelde ons [...] mede, dat er

Frederik van Tuyll van Serooskerken (1851-1924), de eerste voorzitter van het Nederlands Olympisch Comité en beschermheer van de Nederlandse Korfbalbond. Detail van de voorpagina van *Korfbal*, het officiële orgaan van de Nederlandse Korfbalbond, van 27 februari 1924. Fotograaf onbekend.

gelegenheid zal zijn in Antwerpen in het Stadion een demonstratie van onze sport te geven en dat we op zijn steun konden rekenen om dien wedstrijd zoo propagandistisch mogelijk te doen zijn. Met groote dankbaarheid aan onze Beschermheer doen we U van deze mededeeling kond", kon *Korfbal* op 24 september 1919 melden.²³ De organisatie van de Spelen schreef eind februari 1920 dat korfbal inderdaad geaccepteerd was als demonstratiesport, maar gaf geen definitieve datum voor een wedstrijd. Dat zou nog lang een complicatie blijken in de voorbereiding van de korfballers.²⁴

Spelmoment uit Fluks-Vitesse Den Haag (uitslag 5-0) op 17 februari 1918 op het terrein aan de Zoeterwoudsesingel. Op de achtergrond staat een afscheiding van doeken tegen niet-betalende toeschouwers. Fotograaf onbekend. Collectie Erfgoed Leiden en Omstreken, PV_PV36334.39-1.

De voorbereidingen

Het bondsbestuur stelde drie commissies in om de Olympische missie voor te bereiden. De commissie Broekhuysen zou de reis en het verblijf verzorgen, de vertaling van de spelregels en de propaganda rondom de reis. De commissie Heyboer boog zich over de selectie van de twee twaalfallen en de commissie Wilson zou alle financiële zaken voor haar rekening nemen.²⁵

Aanvankelijk vormde de financiering van de Olympische missie een groot probleem. Er kwamen al gauw giften binnen van vereni-

gingen en individuele korfballers, waaronder zelfs oud-spelers vanuit Nederlands-Indië. De NKB ging uit van een bedrag van 1400 gulden, maar in april 1920 was er pas 411 gulden binnengekomen. Daarna ging het beter, zodat er financieel geen bezwaren meer waren voor de reis.²⁶

Het *Leidsch Dagblad* had via Vitesse en Fluks goede connecties in de nationale korfbalwereld. A. Ballego was secretaris van de twaalfalcommissie én lid van Vitesse. Dat verklaart allicht waarom de krant de brief van de twaalfalcommissie in de editie van 23 april

1920 kon afdrucken. De commissie vroeg alle belanghebbenden vóór 25 april 1920 kandidaten voor Antwerpen door te sturen. Zij stelde uitdrukkelijk dat enkel speelsters en spelers in aanmerking konden komen die geen “neiging tot ruwheid vertoonden” en die “ook bij belangrijke ontmoetingen hun zenuwen voldoende beheerschen.” De selectieprocedure kwam echter moeizaam op gang, want er moest eerst genoeg geld ingezameld worden én er was nog steeds geen datum vastgesteld.²⁷

Het lag voor de hand dat Amsterdam en Leiden de meeste spelers voor Antwerpen zouden leveren. De landskampioenen waren vanaf 1912 immers steeds uit deze steden afkomstig. Fluks en Vitesse eindigden echter in de competitie van 1919-1920 bescheiden in de middenmoot. Van Zimmeren speelde inmiddels zelfs in het tweede twaalfal.²⁸ In juli 1920 werden de selecties eindelijk bekend. Twaalfal A bestond uit spelers uit Amsterdam, maar twaalfal B telde zeven spelers van Vitesse en vijf spelers van Fluks uit Leiden en twee reserves, één van OSCR uit Rotterdam en één van Deetos uit Dordrecht. Het *Leidsch Dagblad* gaf op 5 juli 1920 stevige kritiek op de keuze, want er was “te eenzijdig” gekozen voor spelers die alleen “het vlotte in het spel” zouden demonstreren en niet “het stevige” en dat terwijl buitenlanders “veel van stevige sport houden.” De verslaggever beweerde zelfs dat hij gehoord had dat de keuzecommissie zich had laten leiden door eigen anti- en sympathieën en niet door spelkwaliteiten.²⁹ Overigens moest de selectie later nog gewijzigd worden, want sommige spelers bedankten voor de reis, omdat zij er geen belangstelling of tijd voor hadden.³⁰

Omslag programmaboekje Olympische Spelen Antwerpen 1920. Collectie Ruud Paauw.

De missie naar Antwerpen

Het leek er zelfs even op dat de demonstratie helemaal niet zou doorgaan. De organisatie in Antwerpen verschoof in juli de datum ineens van 1 naar 22 augustus. Bovendien wilde zij dat het Nederlands team zou spelen tegen een Amerikaans YMCA-team volgens de regels van het basketbal.³¹ De NKB tekende gelijk protest aan en kreeg met de steun van baron van Tuyll van Serooskerken alsnog zijn zin: er zou een demonstratie komen met twee Nederlandse ploegen. Alleen betekende de nieuwe datum dat Broekhuysen moest

afzeggen wegens een eigen buitenlandse reis. Daarom kreeg bondsbestuurder S.A. Wilson de leiding van de missie. In allerijl werden de benodigde reispapieren voor de nieuwe datum geregeld. De spelers dienden een deel van de reiskosten zelf te betalen.³²

Op zaterdag 21 augustus 1920 vertrokken de officials en spelers om 11.38 uur uit Amsterdam per trein naar Antwerpen.³³ In Rotterdam stapten de spelers uit Leiden, Dordrecht en Rotterdam op, voor zover zij niet op eigen gelegenheid waren afgereisd. Het gezelschap werd bij aankomst in Antwerpen opgewacht door leden van Scaldis, een korfbalclub die op 31 maart 1920 in Antwerpen was opgericht. Het gezelschap overnachtte in pension De Wit in de Constitutiestraat. De spelers mochten de stad ingaan, mits zij zich gedroegen en voor twaalf uur middernacht terug waren.

Op zondag werd om 12.30 uur een diner genuttigd in het pension, waarna de spelers

zich moesten omkleden in het tenue van DEV (Amsterdam) en Deetos (Leiden). De officials en spelers gingen in twee koetsen naar het Olympisch Stadion, maar door een misverstand over de locatie duurde de reis langer dan gepland. De koetsen gingen namelijk eerst abusievelijk naar een kermisterrein buiten de stad, dat ook de ‘Olympische Spelen’ werd genoemd. Om 13.50 uur kwam het gezelschap aan in het Beerschot-stadion, waar het ontvangen werd door Van Tuyll van Serooskerken. Deze zette even na 14.00 uur met een opgooi in het middenvak ook de wedstrijd in beweging. De wedstrijd duurde 2 × 20 minuten en stond onder leiding van scheidsrechter W.L. Repko, voormalig lid van het bondsbestuur. De twee korfbalpalen waren door de eerste Belgische korfbalclub van Scaldis geleverd.³⁴

De opstellingen in deze bijzondere wedstrijd waren (in elk vak eerst de twee vrouwen en dan de twee mannen):³⁵

Vak	Noord (Amsterdam)	Zuid (Leiden)
Aanval	T. Jansen (DVD)	A. van Noort (Vitesse)
	M. Gregorius (DTV)	A.S. Ballego (Vitesse)
	J. Brinck (DVD)	A. van der Reyden (Vitesse)
Middenvak	N. Ouwehand (DEV)	C. van Nieuwenhuizen (Vitesse)
	L. Teunisse (DED)	C. Christiaanse (Fluks)
	T. Donker (DTV)	J. Schilthuisen (Fluks)
	G. Sieverts (DED)	A. Ouwerkerk (Fluks)
Verdediging	L. Brinck (DVD)	F. van Zimmeren (Fluks) aanvoerder
	W. Stiens (Allen Weerbaar)	M. Schijfsma (Vitesse)
	A. van Beek (DEV)	J. Buys (Fluks)
	H.W. Vliegen (DEV) aanvoerder	M. Ragut (Fluks)
	G. de Nie (DVD)	G. de Mey (Deetos)
Reserves	Th. Abeling (Nausikaä)	T. Dekker (OSCR)
		H. Popp (Fluks)

Het had voor de wedstrijd nog geregend, maar tijdens de match bleef het droog. De twaalfallen moesten in het begin erg wennen aan het gladde veld en de glibberige bal. Bij de noordelijke ploeg verzwikte mejuffrouw Donker na een glijpartij haar enkel. Zij werd door mejuffrouw Abeling vervangen. Na acht minuten opende Van Nieuwenhuizen de score voor het zuidelijke team. Hij maakte tien minuten voor het einde ook de tweede treffer. De noordelijke ploeg wilde graag ook een doelpunt maken, maar dat lukte niet omdat zij erg eenzijdig op de mannen speelde.

Na afloop werden de spelers toegesproken door jonkheer C.G.W.F. van Vredenburg, de Nederlandse gezant in België. Hij complimenteerde met name de vrouwen voor hun excellente spel. Na het onderhoud met de gezant mocht iedereen nog de start van de marathon bekijken, daarna ging het gezelschap om 16.15 uur in één koets terug naar het pension. Om 18.15 uur vertrokken de meeste officials en spelers per trein terug naar huis. De Olympische missie was alweer voorbij.

Reacties op de wedstrijd

De korfbalverslaggever had in het *Leidsch Dagblad* van 21 augustus 1920 een overwinning van de Noordelijke ploeg voorspeld “daar zij in ieder geval sterker zijn samengesteld dan de Zuidelijke.” Hij had eerder de selectie van C. van Nieuwenhuizen “niet gelukkig” genoemd, want “Wij vinden het spel van [Van] Nieuwenhuizen, hoewel vlug, te slordig en te ondoordacht, wat toch zeker niet te Antwerpen gedemonstreerd moet worden.” Dat pakte allemaal dus heel anders uit.

In het wedstrijdverslag twee dagen later

stelde het *Leidsch Dagblad* vast dat er “een mooi succes” was behaald: “Met spanning en bewondering hebben de verschillende vertegenwoordigers hun verrichtingen gadegelegen, waarbij in allerlei talen uitingen van bewondering en spijt werden gegeven. Het applaus van het publiek, wanneer een punt werd gemaakt en aan het eind van den wedstrijd bewees wel wat voor succes de korfbalclub hadden.”³⁶

De *Nieuwe Rotterdamsche Courant* schreef dat de wedstrijd “voor zoover we konden bespeuren zeer in den smaak van het publiek viel. Men vond het spel aardig, spannend en interessant.”

Ook de correspondent van *Het Vaderland* was positief: “Ik vond het mooi. ’t Gebeurde geheel geruischloos, op eenigen afstand van de tribunes in het midden van het terrein. Van hand tot hand werd de bal overgeleverd; een spel van rede en vrede.”

De verslaggever van *Het Sportblad*, een van de toonaangevende sportperiodieken van ons land, kon in zijn beschouwing niet nalaten om met het gemengde karakter van korfbal te spelen: “Aanvankelijk nam men het spel van den kant nog al kalm op, maar langzamerhand vond men blijkbaar dat het toch wel belangwekkend was. Dat men het eerst wel wat als een kinderspelletje beschouwde was blijkbaar het gevolg van het feit, dat er verschillende jonge meisjes met hangende lokken en kinderlijke strikjes in het haar meededen. Dat valt een beetje uit den toon bij Olympische Spelen. Het spel had echter het hart van een Franschen journalist, vlak voor ons gezeten, plotseling veroverd toen, nadat een der meisjes door de gladheid was komen

Teamfoto van Fluks genomen op 2 maart 1919 bij het bemachtigen van het kampioenschap van de eerste klasse van Zuid-Holland. Het is niet bekend waarom er slechts vijf vrouwen in plaats van zes op de foto staan. Deze ploeg bekroonde twee maanden later het seizoen met het landskampioenschap. Zes spelers op deze foto zouden meespelen in de demonstratiewedstrijd in Antwerpen (zie overzicht p. 146). Op deze foto de heren v.l.n.r. Frederik Schilthuizen, Max Ragut, Leendert Schilthuizen, Jacob Wassenaar, Andries Ouwerkerk en Frank van Zimmeren. De dames v.l.n.r. Jo Schilthuizen, Mieke Hocks, Truus Hocks, Corrie Christiaanse en Jopie Buys. Fotograaf onbekend. Collectie Erfgoed Leiden en Omstreken, PV_PV36334.47.

te vallen en zich daarbij had geblesseerd, een der heeren onmiddellijk de pijnlijke kuit begon te masseren. Hij voelde veel voor onmiddellijke invoering van het spel in Frankrijk maar dan moest het op gladde terreinen gespeeld worden!

De Nederlandsche korfballers hebben intusschen een goede propaganda voor het spel in België gemaakt. Het was tenminste

een aardige wedstrijd, vooral wanneer men het spel maar open houdt is korfbal zeer zeker interessant.”³⁷

M.A. Ragut van Fluks heeft voor zover bekend als enige Leidse speler teruggeblikt op de tocht naar Antwerpen. Hij schreef in 1956 hierover: “De demonstratie, die op zaterdag viel, duurde een kwartier en voorts kregen

we nog een half uur om het een en ander van de Olympische Spelen te aanschouwen. De kosten moesten we gedeeltelijk zelf dragen en een maaltijd of iets dergelijks was er niet bij. Wij gingen dan ook zo spoedig mogelijk weer naar huis terug.” Zijn herinnering wijkt op tal van punten af van de bovenstaande reconstructie van de bronnen. Hoe dat komt, laten we hier maar in het midden.³⁸

Gevolgen van de missie

Al gauw bleek dat de wedstrijd in Antwerpen inderdaad iets losgemaakt had in België. Er kwamen zoveel korfbalclubs in en om de stad dat op 28 april 1921 de Belgische Korfbalbond kon worden opgericht. Vanaf augustus 1923 werden er regelmatig interlands tussen Nederland en België gespeeld. De NKB had dan ook goede hoop om korfbal nogmaals naar voren te brengen op de Olympische Spelen van Parijs in 1924. De organisatie had echter geen interesse. Op 13 februari 1924 overleed baron van Tuyll van Serooskerken, waarmee het korfbal zijn beschermheer en beste Olympische lobbyist verloor. Hij had echter al de toezegging gedaan dat korfbal op de Olympische Spelen van 1928 in Amsterdam weer op het programma zou staan als demonstratiesport.³⁹

Op 6 augustus 1928 speelden twee twaalf-tallen inderdaad in het Olympisch Stadion van Amsterdam een nieuwe demonstratiewedstrijd. Het ging om Zwart Rood (Noord-Holland) en Wit Rood (Zuid-Holland) onder leiding van scheidsrechter H.W. Vliegen, acht jaar eerder nog aanvoerder van het Amsterdamse twaalf-tal. De inbreng van Leiden was ditmaal uiterst bescheiden, want P. Kaiser van Vitesse kwam enkel als inval-

ler in actie.⁴⁰ De wedstrijd was geen succes: het publiek toonde weinig belangstelling en keek meer uit naar de wielrenfinales die na de demonstratie zouden starten. Ook korfbalkenners waren ontevreden, want zij vonden de entourage in het stadion sfeerloos, mede door de te grote afstand van de tribunes tot het veld.⁴¹

Korfbal is nog altijd niet opgenomen onder de Olympische sporten. Leiden speelt in deze sport allang geen hoofdrol meer. Fluks kende tussen 1923 en 1926 nog een sterke periode, maar de landstitel bleef buiten bereik. De club deed daarna nooit meer mee in de titelstrijd. Ook Vitesse speelde geen hoofdrol meer. F.A. van Zimmeren, de grote animator van Fluks, was net vóór de missie naar Antwerpen getrouwd met A.H. Joustra. Zij vertrokken in september 1920 naar Nederlands-Indië. Hier gingen zij lesgeven op de Openbare Europese eerste lagere school in Makassar.⁴² Van Zimmeren keerde in 1926 kortstondig terug bij Fluks, maar hij vertrok al gauw naar Brabant.⁴³ Als enige Antwerpen-ganger speelde C. van Nieuwenhuizen nog eens in het nationaal team. Hij vormde tezamen met J. van Bommel van Fluks op 9 mei 1926 het eerste aanvals-vak in de interland Nederland-België in Amsterdam. Beiden droegen een doelpunt bij aan de 8-0 overwinning.⁴⁴ In december 1926 stopte Van Nieuwenhuizen met korfbal, want hij vertrok als ingenieur in dienst van de Standard Oil Company naar Nederlands-Indië.⁴⁵ Vitesse werd in 1932 opgeheven en Fluks fuseerde in 1973 met Vicus Oriëntis tot Fides Pacta, dat later opging in Sporting Trigon. Deze fusieclub speelt nog steeds op het veld aan de Zoeterwoudsesingel.

Noten

1 Alle achtergrondinformatie in dit artikel is ontleend aan *Dat is korfbal. Handboek voor de korfbalsport* (Rotterdam/'s-Gravenhage 1949); het KNKV Vademecum in: <https://www.knkv.nl/over-knkv/vademecum-0> en M.J. van Gent (red.), 'Sportbonden, sportclubs en sportperiodieken in Nederland tot 1940' in: <http://resources.huuygens.knaw.nl/sportbonden-clubspanperiodieken>.

2 Voor een uitvoerige bespreking van het ontstaan van korfbal: Roland Renson, 'De wortels van het korfbalspel – een genealogisch onderzoek' in: Fred Troost (red.), "... en maakte ik een reis naar Zweden". *Negen beschouwingen bij 100 jaar korfbal* (Bunnik 2003) 13-68 met name 24-59. N. Broekhuysen, 'Het ontstaan van korfbal' in: *Dat is korfbal*, 11-19. Van Gent, 'Sportbonden' (inleiding Korfbal).

3 Broekhuysen, 'Het ontstaan', 12-13.

4 S.A. Wilson, 'De geschiedenis van de K.N.K.B. (1903-1947)' in: *Dat is korfbal*, 59-72, aldaar 59.

5 Michel van Gent, "'Mannen met baarden spelen tegen en met schoolmeisjes". Korfbal en de emancipatie van de vrouw als sportster', *Historica. Tijdschrift voor gendergeschiedenis* 39-2 (2016) 14-19.

6 J. Godefroy, *Het korfbalspel. De spelregels en wat daaraan annex is* (Baarn 1908), aangehaald in Van Gent, "Mannen met baarden", 18.

7 J.P. Mazure, 'Korfbal van openluchtspel tot sport (1903-1915)' in: *Dat is korfbal*, 20-34.

8 Erfgoed Leiden en omstreken (ELO), toegang 0050, Archief van de Leidsche Korfbalclub Vitesse (1904-1929). De geschiedenis van Vitesse is beschreven in M.J. van Gent, 'Vitesse: de eerste, de beste korfbalclub van Leiden (1904-1932)', *Leids Jaarboekje* 81 (1989) 130-154.

9 Archivalia van Fluks zijn te vin-

den in ELO, toegang 0194, Archief van de Korfbalvereniging Fides Pacta (1911-1995). Het gaat om stukken vanaf 1925. Voor de geschiedenis van Fluks tussen 1911 en 1920: *Gedenkboekje uitgegeven ter gelegenheid van het derde lustrum der Leidsche Korfbalclub Fluks 1911-1926; 50 Jaar Fluks* (Leiden 1961) 15-18 en Van Gent, 'Vitesse', 137-140.

10 *Leidsch Dagblad*, 21 februari 1912, 6 (vestiging); Idem, 13 oktober 1913, 6 (benoeming); *Korfbal*, 14 februari 1912, 4 (aanmelding bij Fluks).

11 F.A. van Zimmeren, 'Zo ging het vroeger' in: *50 Jaar Fluks*, 36-41, aldaar 36.

12 M.A. Ragut, 'Een oud lid aan het woord' in: *Jubileum-nummer uitgegeven bij de herdenking van het 45-jarig bestaan van Fluks* (Leiden 1956) 12-13.

13 G.J.M. Vorst-Hocks, 'Uit de tijd van lange rokken' in: *50 Jaar Fluks*, 36-41, aldaar 36.

14 J.P. Mazure, 'De verdere ontwikkeling van de korfbalsport (1915-1940)' in: *Dat is korfbal*, 35-58, met name 51-52.

15 *Korfbal*, 17 april 1918, 1 (overzicht prestaties); Mazure, 'Korfbal van openluchtspel', 33-34.

16 KNKV: Vademecum. Historisch overzicht: 20 juni 1908.

17 Biografische gegevens in https://nl.wikipedia.org/wiki/Frits_van_Tuyll_van_Serooskerken. Vergelijk NOC in 1907-1912 in <https://sportgeschiedenis.nl/olympische-spelen/nederlands-olympisch-comit-werd-al-in-1907-ogericht/>.

18 *De Telegraaf*, 13 januari 1911, 5. *Algemeen Handelsblad*, 21 maart 1911, 5 en Idem, 30 maart 1911, 5. De Coubertin gaf in het Academiegebouw in Leiden een lezing voor studenten over de Olympische Spelen. De lokale pers heeft er niets over geschreven.

19 *Korfbal*, 22 maart 1911, 1-2 (aankondiging) en Idem, 5 april 1911, 1 (ver-

slag). DEV en DTV waren verbonden aan De Eerste Vijfjarige en De Tweede Vijfjarige, twee middelbare scholen; Van Gent, 'Sportbonden'.

20 *Algemeen Handelsblad*, 29 mei 1911, 4; *Korfbal*, 14 juni 1911, 2-3.

21 KNKV: Vademecum. Historisch overzicht: 11 september 1912.

22 *Korfbal*, 3 september 1913, 1.

23 *Leidsch Dagblad*, 7 april 1919, 5 (toewijzing); *Korfbal*, 24 september 1919, 1.

24 *Korfbal*, 10 maart 1920, 1, afgedrukt in Anthony Th. Bijkerk, 'Korfbal at the Olympic Games' in: *Citius, Altius, Fortius. The ISOH Journal 2-2* (May 1994) 20-23, aldaar 20.

25 *Korfbal*, 17 december 1919, 1 en 3.

26 *Korfbal*, 25 augustus 1920, 1.

27 *Leidsch Dagblad*, 23 april 1920, 7. In 1919 was Schilthuizen, lid van Fluks, verslaggever van het Leidsch Dagblad; *Korfbal*, 5 februari 1919, 2. Het ligt voor de hand dat hij dat in 1920 ook nog was. A. Ballego was de broer van A.S. Ballego die in het Leids twaalfstal zou spelen.

28 *Gedenkboekje derde lustrum der Leidsche Korfbalclub Fluks 1911-1926*, 10.

29 *Leidsche Courant*, 2 juli 1920, 3 (selecties); *Leidsch Dagblad*, 5 juli 1920, 5-6 (commentaar). De officiële selecties werden pas gepubliceerd in *Korfbal*, 21 juli 1920, 1.

30 J.G. Nysingh (Vitesse) en F. Schilthuizen Jr. (Fluks) werden vervangen door M. Ragut en G. de Mey; *Leidsch Dagblad*, 12 juli 1920, 6. H.J. van Ginkel (Vitesse) door J. Buys; Idem, 16 augustus 1920, 5. A. Udo de Haes (Vitesse) door A. van Noort; Idem, 17 augustus 1920, 2.

31 *Leidsch Dagblad*, 30 juli 1920, 2.

32 *Leidsch Dagblad*, 9 augustus 1920, 2.

33 Het wedstrijdverslag is gebaseerd op *Leidsch Dagblad*, 11 augustus 1920, 6 en *Algemeen sportblad*

Noord-Holland, 26 augustus 1920, 5-6. Het is aangevuld met het verslag van Wilson in *Korfbal*, 15 september 1920, 1-2. Dit verslag is deels vertaald in het Engels door Bijkerk, 'Korfbal at the Olympic Games', 21-23.

34 V. Vereecken, 'Hoe ontstond de 1^e korfbalclub in België?' in: *Korfbal. Officieel orgaan van de Amsterdamse Korfbalbond 1* (1968) 4-5. Bewaard in het archief van het KNKV.

35 Opstelling in *Algemeen sportblad Noord-Holland*, 26 augustus 1920, 6. Aangevuld met *Korfbal*, 15 september 1920, 2. De spelling van de namen wijkt hier en daar wel af.

36 *Leidsch Dagblad*, 21 augustus 1920, 7 (voorbeknooping) en 23 au-

gustus 1920, 6 (verslag); Idem, 5 juli 1920, 5-6 (Van Nieuwenhuizen).

37 *Nieuwe Rotterdamsche Courant*, 23 augustus 1920, 2; *Het Vaderland*, 24 augustus 1920, 6; *Het Sportblad*, 26 augustus 1920, 9.

38 Ragut, 'Een oud lid aan het woord', 13. Het zou kunnen dat hij geheel op eigen gelegenheid naar Antwerpen is gegaan, maar daar is in de bronnen niets over te vinden.

39 *IXe Olympiade. Officieel gedenkboek van de Spelen der IXe Olympiade Amsterdam 1928* (Amsterdam 1930) 918-922.

40 Idem, 920; *Leidsch Dagblad*, 28 juni 1928, 10 (selectie Kaiser). *Gedenkboekje uitgegeven ter gelegen-*

heid van het 25-jarig bestaan der Leidsche Korfbal Club Vitesse 1904-1929, 51 (invalbeurt).

41 *Korfbal revue*, 9 augustus 1928, 16.

42 *Leidsch Dagblad*, 30 juni 1920, 2 (huwelijks); Idem, 13 september 1920, 2 (afscheid bij Fluks); Idem, 6 december 1920, 1 (Makassar).

43 *Leidsch Dagblad*, 6 december 1926, 4 (terug bij Fluks); Idem, 24 augustus 1964, 8 (overlijden in Ginneken).

44 KNKV: Vademecum. *Internationaal. Rubriek D 12*. Hier als C.N. van Nieuwenhuyzen. *Leidsch Dagblad*, 10 mei 1926, 12-13.

45 *Leidsch Dagblad*, 6 december 1926, 4 (overzicht korfbalcarrière).

Inhoud

Voorwoord	5
Wim van den Doel, Diesrede 2021: Snouck – Het volkomen geleerdenleven van Christiaan Snouck Hurgronje	6
Antoine Wilbers, De meanderende Oude Rijn – Reconstructie van de rivierloop in de Romeinse tijd en vroege middeleeuwen	28
Ben van Velthoven, Mr. Andries Allertsz., de appelkoper die zijn leven gaf voor het ontzet van Leiden	42
Dick E.H. de Boer, Het raadsel Bossulus – De allereerste Leidse hoogleraar die nooit benoemd werd	60
P.J.M. de Baar en Kees Walle, “Voor de verdrevene ende andere behouftige arme vrome luyden” – De Beurs van Jacob van Brouhoven	80
Stefan Glasbergen, Leydenshoop – Hoe Leidse Joden een plantage in Suriname stichtten	96
Freek Lugt, Rond Willem Einthoven – Drie Indische graven in Oegstgeest	118
Michel van Gent, “Een goede propaganda voor het spel in België” – Leidse korfballers op de Olympiade van 1920 in Antwerpen	136
Cor Smit, De eerste Leidse speeltuinen	152
Esther Starckenburg, Jonge Bouwkunst is voor iedereen – Leidse architectuur en stedenbouw uit de jaren 1970 en 1980	176
Kroniek van Leiden over 2021	191
Bouwhistorisch jaaroverzicht 2021	210
In memoriam prof. dr. C.W. Fock	222
In memoriam Rutger Veldhuijzen van Zanten	224
In memoriam Hansje Suurmond-van Leeuwen	226
In memoriam mr. ir. Leendert Barendregt	228
Bibliografie van Leiden en omgeving over 2021	230
Historische Vereniging Oud Leiden bedrijfsleden	235
Historische Vereniging Oud Leiden bestuur en commissies	237